

گفت‌وگو با دکتر لیلیا سلیقه‌دار، مشاور کودکان و نوجوانان:

کودکان و فضای مجازی؛ چالش امروز جامعه

باشیوع کرونا و مجازی شدن مدارس، متأسفانه حضور کودکان در فضای مجازی افزایش یافته است. پیشگیری از مشکلات احتمالی که

شیماکرمی

چاردیواری

ممکن است برای کودکان به وجود بیاید از اصلی‌ترین معضلات خانواده‌هاست؛ به همین منظور با خانم دکتر لیلیا سلیقه‌دار به عنوان مشاور کودک و نوجوان گفت‌وگو داشتیم و با او درباره سن استفاده کودکان از فضای مجازی و نحوه برخورد والدین با فرزندان صحبت کردیم. او معتقد است سن تقویمی تعیین‌کننده میزان استفاده از فضای مجازی، حضور در این محیط و چارچوب‌ها خط قرمز لزوماً نیست. من نمی‌توانم سن تقویمی را معیار سنجش این موضوع قرار دهم. اگر من یک سن تقویمی اعلام کنم، در حق بسیاری از کودکان خطا و خیانت کرده‌ام. به صورت کلی برای استفاده بچه‌ها از فضای مجازی، سن تقویمی تعیین‌کننده نیست بلکه میزان توانمندی آنها که یکی از شاخصه‌های فرهنگ استفاده از فضای مجازی است، اهمیت دارد.

●●●

■ خانواده‌ها در استفاده کودکان از فضای مجازی چه نقشی دارند و چطور می‌توانند این نقش را به درستی و در راستای آشنایی و استفاده صحیح کودکان از این فضا ایفا کنند؟

به صورت کلی، فضای مجازی برای کودک بیشتر جنبه سرگرمی دارد. اگر یادگرفتنی برای آن صورت بگیرد در هاله‌ای از سرگرمی است. در بازی‌ها و انیمیشن‌ها مطالب زیادی را آموزش می‌بیند. معمولاً بار اجتماعی و دوست‌یابی بسیار مطرح نیست، به همین منظور، فضای مجازی برای کودکان بیشتر بحث سرگرمی و تفریح است. برای خانواده این موضوع که کودک با کدام فضای مجازی آشنا می‌شود و میزان استفاده آن از این فضا، بسیار مهم است. اسم این مورد را می‌توان فرهنگ استفاده از حضور در فضای مجازی گذاشت. در اصل نقش خانواده‌ها در این مورد، فرهنگ‌سازی و آماده‌سازی کودک برای استفاده از فضای مجازی در زمان و موقعیت مناسب است. نقش بعدی خانواده‌ها کمک به توانمندسازی کودکان در استفاده مناسب از فضای مجازی است چون بچه‌ها نحوه استفاده از ابزارهای نوین با آزمایش و خطا بسیار سریع یاد می‌گیرند. بنابراین فرهنگ حضور در فضای مجازی مهم‌ترین و بزرگ‌ترین نقش والدین است.

■ برای استفاده فرزندان از فضای مجازی تا چه میزان

و اندازه‌ای می‌توان آنها را آزاد گذاشت؟ برای آشنایی و استفاده فرزندان از اینترنت و فضای مجازی چه سنی را پیشنهاد می‌کنید؟

معتقدم به صورت کلی، سن تقویمی تعیین‌کننده میزان استفاده از فضای مجازی، حضور در این محیط و چارچوب‌ها خط قرمز لزوماً نیست. بعد از نگارش چندین کتاب در این زمینه، برای خیلی از والدین، سن استفاده از فضای مجازی سؤال بود. من نمی‌توانم سن تقویمی را معیار سنجش این موضوع قرار دهم.

ممکن است یک کودک ۱۴ سال داشته باشد اما فرهنگ استفاده از فضای مجازی به اندازه این ۱۴ سال رشد نکرده باشد. بعضی مواقع هم ممکن است برعکس این موضوع اتفاق بیفتد و فرهنگ استفاده از فضای مجازی برای یک کودک هفت ساله بسیار جالفتاده است. اگر من یک سن تقویمی اعلام کنم، در حق بسیاری از کودکان خطا و خیانت کرده‌ام. به صورت کلی برای استفاده بچه‌ها از فضای مجازی سن تقویمی تعیین‌کننده نیست، بلکه میزان توانمندی آنها - که یکی از شاخصه‌های فرهنگ استفاده از فضای مجازی است - اهمیت دارد.

■ با توجه به شرایط کنونی جامعه و فراگیری ابزار، امکانات و سامانه‌های ارتباط جمعی، آیا محدود کردن استفاده فرزندان از این فضا به صورت کلی اقدام مثبت و قابل دفاعی است؟

یکی از مهم‌ترین مسائل، رویکردهای مواجهه والدین با موضوع دسترسی به فضای مجازی است.

در اینجا سه نوع رویکرد مطرح می‌شود: رویکرد اول، بچه‌ها را کنترل کنیم و آنها را تنها رها نکنیم و دائم در محیط‌های فیلترشده قرار دهیم.

رویکرد دوم، درست مقابل رویکرد اول است و والد با خود می‌گوید تاکی می‌توانم کودک را کنترل و محدود کنم؟ در نتیجه کودک را آزاد می‌گذارد. رویکرد سوم، بین رویکرد اول و دوم است. از طرفی، رویکرد اول را به دلیل محدودسازی‌های بسیار که با سختی‌های زیادی همراه است، رد می‌کند. از طرف دیگر، رویکرد دوم را به دلیل رها کردن کامل قبول ندارد. بنابراین در بین این دو رویکرد حرکت می‌کند.

در این دو سال اخیر به دلیل وجود کرونا، خیلی از خانواده‌ها پرچم‌های خود را بالا آوردند و از محدودیت‌های زیاد دست کشیدند. بنابراین والدین، جاهایی ناگزیر هستند که حالت سوم را در نظر بگیرند. حالت سوم می‌گوید باید بینابین حرکت کرد و والدین باید مقداری کنترل‌گر باشند و تا حدی هم کودکان را آزاد بگذارند.

به صورت کلی، معنی رویکرد سوم یعنی آزاد گذاشتن است که همراه با نظارت کنترلی است و کنترلی که لزوماً در آن محدودیت نیست. هدف در این رویکرد، توانمندسازی کودک است. در نتیجه رویکرد سوم منطقی و قابل قبولی است و اعداد در آن نقشی ندارد و تعیین‌کننده نیست.

مسئله مهم در این رویکرد، ایجاد توانایی تفکر انتقادی است. یعنی قلب بالا بردن فرهنگ حضور

در فضای مجازی، قلب بالا بردن ایجاد و تقویت توانایی تفکر انتقادی در بچه‌هاست. باید و نبایدها، باید مطابق با فرهنگ‌ها و ارزش‌های خانواده در نظر گرفته شود. باید یک سری خط‌قرمزها گذاشته شود و قبل از آن این خط‌قرمزها را بشناسیم.

زمانی که این باید و نبایدها را بشناسیم می‌توانیم مطابق با آن و متناسب با سن برای کودک برنامه‌ریزی کنیم. در مرحله بعد کودک باید یاد بگیرد در هر مواجهه با فضای مجازی، به صورت دوره‌ای، ذهن خود را شخم بزند و تحلیل کند. یعنی هرزگاهی والدین هم با کودک تجربه مشترک داشته باشند و زمانی که در این محیط‌ها قرار دارد، در کنار او باشند و درباره تجربه مشترک‌شان با او صحبت و تبادل نظر کنند. همین موضوع باعث می‌شود که ذهن کودک به سمت فکر کردن سوق پیدا کند و کم‌کم ملاک‌های تحلیل را یاد بگیرد.

■ یکی از اثرات سوء و منفی استفاده نامناسب و بیش از حد از فضای مجازی ایجاد فاصله و دوری افراد خانواده از یکدیگر است. به نظر شما برای پیشگیری و مقابله با چنین موضوعی به خصوص در ارتباط با فرزندان چه اقدامی می‌توان انجام داد؟ در صورت مشاهده رفتار و اقدامی خارج از چهارچوب تعریف و آموزش داده شده به فرزندان مان در مورد فضای مجازی اقدام و عکس‌العمل مناسب چیست؟

بهتر است در یک سری از زمینه‌ها در فضای مجازی، والدین با بچه‌هایشان تجربه مشترک پیدا کنند.